

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2021

2-son
(Maxsus)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

TAHRIRIYAT

- 4** Oliy ta'limda kredit-modul tizimi – ta'limning mehnat bozoriga transformatsiyasidir

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

- Sh. Mardonov, O. Jabborova 6** Ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq qilishning tashkiliy-pedagogik jihatlari
- A. Abdullayev 9** Boshlang'ich ta'limda jismoniy tarbiya darslarini sog'lomlashtirishga yo'naltirish metodikasi
- D. Maxmudova 12** Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash muammosiga nazariy yondashuvlar
- M. Musurmonova 16** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida ta'lim sifatini oshirishda "Matematika" fanining ahamiyati
- R. Musurmanov, M. Musurmonova 20** Umumiy o'rta talim maktablarida pedagogik konfliktlar va ularning profilaktikasi muammolari xususida
- F. Ochilov 23** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining amaliy faoliyatini takomillashtirishda "Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" darslarining ahamiyati
- B. Axmadaliyev 27** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik bilimlarini va ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishda texnologik ta'lim darslarining ahamiyati
- G. Tojiboyeva, Z. Suleymanova 31** Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda didaktik o'yinlarining roli
- U. Shermatova 35** Millat ruhini saqlash yo'lida
- F. Atabekov 39** Bola tafakkurining rivojlanishida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining o'rmi
- O. Jabborova 43** Yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning pedagogik muammolari
- M. Achilova 46** Shaxsning jismoniy, psixologik rivojlanishida pedagogikaning roli
- D. Po'latova 50** Xalq ta'limi tizimida "Barkamol avlod" maktablari
- Z. Umarova 54** Ta'lim muassasalaridagi nizolarni hal qilish

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

- M. Abdullayeva 57** Pedagogik va tarbiyaviy ishlar metodikasi
- G. Kuzmanova, B. Alimov, N. Beketov 61** Uchinchi tartibli tenglamalar
- X. Gulyamova 65** Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida o'qish metodikasi
- R. Nosirova 69** Maktabgacha ta'limda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi metodlarni qo'llash orqali bolalarni maktabga tayyorlash

ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

- D. Mutalova 73** Ta'lim klasteri talabalarni innovatsion kasbiy tayyorlashning innovatsion asosi sifatida
- L. Boliyeva 76** Oliy ta'limda "Steam" texnologiyasidan foydalanishning didaktik imkoniyatlari

X. Gulyamova, U. Shermatova	79	Ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarni xalqaro "pirls" nazoratiga tayyorlash
A. Karimjonov, O. Jabborova	83	Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida "tarbiya" fanini o'qitishning zamonaviy texnologiyasi
Z. Shanasirova	86	Bolalarni maktabga tayyorlashda multimedia vositalaridan foydalanish afzalliklari

MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

R. Nosirova, N. Rustambekova	89	O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini amaliyotga joriy etish texnologiyalari
-------------------------------------	-----------	---

JISMONIY TARBIYA VA SPORT

E. Soatov	93	Sportchilarning jismoniy tayyorgarligini oshirishda ularning psixologik holatini o'rganish
F. Abdullayev B. Abdullayeva	97	Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishida jismoniy mashqlarning o'rni
A. Jo'raboyev	101	Jismoniy tarbiya va sportning bola tafakkuriga ta'siri
E. Hurramov	104	Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga umumiy tasnif

MAKTABGACHA TA'LIM

N. Maripova	107	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga noan'anaviy applikasiya yasash usullarini o'rgatish
A. Sanakulova	111	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonlar samaradorligini oshirish bo'yicha ayrim takliflar
Z. Teshabayeva	114	Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish o'yin faoliyati shakllarini tashkil etish
L. Narimbayeva	117	Maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida teatrning roli
N. Urinova, A. Abdullayev	121	Ilk yoshdagi bolalarning rivojlanishida nutqning ahamiyati
Z. Nasirova	124	Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda tilning fonetik, leksik va grammatik aspektlari
S. Xolmatova	128	Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning matematik tafakkurini shakllantirish omillari

ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR

Z. Narimbetova	131	Matematika darslarida o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishda axborot-kommunikatsion texnologiyalarning o'rni
-----------------------	------------	--

ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Ш. Мардонов, У. Закирова	134	Об основных понятиях педагогических ценностей
Ю. Кушназарова	138	Теоретические исследования в математике

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

Р. Гимазутдинов	141	Знания по физической культуре – основа физкультурного образования дошкольников
------------------------	------------	--

Lola NARIMBAYEVA,
Chirchiq davlat pedagogika instituti
"Maktabgacha ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR HAYOTIDA TEATRNING ROLI

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida teatrlashtirilgan faoliyatning ahamiyati ko'rsatilgan. Bu bolalar ijodiyotining eng keng tarqalgan turi bo'lib, maktabgacha ta'lim muassasasining pedagogik jarayonida bolalarning har tomonlama rivojlanishiga hissa qo'shishi kerak.

Kalit so'zlar. Teatr, maktabgacha yoshdagi bolalar, teatrlashtirilgan faoliyat, o'yin-dramatizatsiya, ijodkorlik.

В статье показано значение театрализованной деятельности в жизни дошкольников. Это наиболее распространенный вид детского творчества, который должен способствовать всестороннему развитию детей в педагогическом процессе дошкольного учреждения.

Ключевые слова. Театрализованная, театрализованная деятельность дошкольников, игра-драматизация, творчество.

The article shows the importance of theatrical activity in the life of preschool children. This is the most common type of children's creativity, which should contribute to the comprehensive development of children in the pedagogical process of the preschool institution.

Key words. Theater, theatrical activity of children of preschool age, entertainment-dramatization, creativity.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni o'qitish va tarbiyalashning turli shakllari mavjud lekin ular orasida teatr va teatr o'yinlari alohida o'rin tutadi, chunki turli shakldagi o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyati hisoblanadi.

Biz bilamizki teatr – bolalar uchun san'atning eng ishonchli turlaridan biri bo'lib, badiiy ta'lim va tarbiya bilan bog'liq pedagogika va psixologiyaning ko'plab dolzarb muammolarini hal qilishga yordam beradi, estetik uyg'onishni shakllantirish, axloqiy tarbiya, shaxsning kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish, irodani tarbiyalash, xotirani rivojlantirish, tasavvur, nutq, ijobiy kayfiyatni yaratish, o'yin orqali ziddiyatli va ziddiyatlarni hal qilishdek ishlarni bajaradi.

Teatr tomosha qilgan bolalarda, ularni quvontiradi va rivojlantiradi. Shuning uchun bolalar teatrlashtirilgan faoliyatni juda yaxshi ko'radilar va butun dunyodagi o'qituvchilar uni ta'lim, tarbiya va bolaning rivojlanishi bilan bog'liq ko'plab muammolarni hal qilishda keng qo'llashadi.

Teatr-axloqiy va badiiy tarbiya, tasavvurni rivojlantirish, mustaqillik, tashabbuskorlik va boshqalar bilan bog'liq ko'plab pedagogika va psixologiya muammolarini hal qilishga imkon beruvchi eng qulay tadbirlardan biridir.

Shu munosabat bilan maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda teatrlashtirilgan faoliyatning kuchini inobatga olmaslik kerak. Ushbu faoliyat turli xil ta'lim-tarbiya

va bolalarni har tomonlama rivojlantirish shakllari orasida alohida o'rin tutadi.

Bolalik – quvonch, o'yin, tabiat bilan birlashishdir. Agar maktabgacha ta'lim muassasasida teatr mavjud bo'lsa, demak, bolalik hodisasi bor: quvonch, ajablanish, zavq, tasavvur, ijodkorlik. Teatr bir xil marker, pedagogik jamoaning ijodiy faoliyati va bolalar bog'chasining barqaror rivojlanishi mezonidir.

Teatr san'atning an'anaviy turi hisoblanadi: dunyoni tushuntiradi, turli xil faoliyatga hissiyotlarni keltirib chiqaradi, turli masalalarni ko'tarib, katta ta'lim rolini bajaradi va shu bilan muayyan jamiyat sharoitida hayot uchun zarur bo'lgan fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, teatr faoliyati bilan shug'ullanish bolaning qat'iyatligini, ishdagi taksonomillikni, mehnatsevarlikni talab qiladi, bu esa kuchli irodali xususiyatlarning shakllanishiga yordam beradi. Bola o'z tasvirlarini "chizish" qobiliyatini rivojlantiradi, sezgi, ixtiro va ixtirochilikni rivojlantiradi, improvizatsiya qilish qobiliyati rivojlanadi. Teatr faoliyati va tomoshabinlar oldidagi chiqishlar bolaning ijodiy qudrati va ma'naviy qadriyatlarini ro'yobga chiqarish, o'zini ozod qilish va shaxsiy qadr-qimmatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Funktsiyalarning o'zgarishi bilan tomoshabin ijrochisi bolaga o'z pozitsiyasini, qobiliyatlarini, bilimini va tasavvurini ko'rsatishga yordam beradi.

Ko'plab buyuk insonlar teatr haqida ta'lim vositasi sifatida gapirishdi. Teatrlashtirilgan faoliyat turli ta'lim va tarbiya shakllari, bolalarning har tomonlama rivojlanishi orasida alohida o'rin tutadi. Inson har doim ijodiy prinsipga ega va teatr san'atning bir turi sifatida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy rivojlanishiga to'liq hissa qo'shadi.

Bolalar psixologi A.V. Zaporozhetsning fikriga ko'ra, teatrlashtirilgan faoliyat jarayonida qahramonlarga bevosita hissiy his-tuyg'ular va yordam berish maktabgacha yoshdagi bolaning estetik hissiyotini rivojlantirishda birinchi qadamdir.

Rassom, grafikachi, haykaltarosh, yozuvchi, musiqachi, o'qituvchi E.V. Chestnyakov kichik odamni san'atga jalb qilishning asosiy vositasi bo'lgan teatr ekanligiga ishonadi.

Teatr faoliyati bayramning atmosferasi bilan birga keladi, u o'zining tantanavorligi va go'zalligi bilan bolaning hayotini yanada yorqinroq qiladi va unga turli-tumanlik va quvonch keltiradi.

Bolalar bog'chasida teatrlashtirilgan tadbirlar tashkiliy jihatdan barcha tartibli daqiqalarni qamrab olishi mumkin: barcha mashg'ulotlarga, bolalar va kattalarning bo'sh vaqtlarida birgalikdagi faoliyatiga, bolalarning mustaqil faoliyatida amalga oshirilishi, teatrlashtirilgan faoliyat organik ravishda turli studiyalar va doiralar ishiga kiritilishi mumkin. Teatrlashtirilgan faoliyat mahsulotlari (dramatizatsiya, dramatizatsiya, spektakllar, konsertlar va boshqalar) bayramlar, o'yin-kulgilarning mazmuniga kiritilishi mumkin. Bundan tashqari, teatr o'yinlari badiiy o'qish darslarida muvaffaqiyatli qo'llaniladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning teatr va o'yin faoliyati umumlashtirilgan konsepsiya bo'lib, unda turli xil namoyishlar birlashtirilgan: o'yinlar – dramatizatsiya, ekranda turli namoyishlar, stol, barmoq, soya teatri. Teatrlashtirilgan o'yinlar – bu muayyan adabiy asarlar yuz ifodalari, imo-ishoralar, intonatsiya, o'ziga xos tasvirlar qayta tiklanishi kabi ta'sirchan vositalar yordamida ijro etiladigan vakillikdan iborat.

Teatr faoliyatining muhim vazifalaridan biri, o'z tengdoshlari va boshqa kishilarga nisbatan ijobiy munosabatdir. Bolalar o'zlarini tashqi tomondan qarash, o'z harakatlarini hamkorlar bilan muvofiqlashtirish, shaxsiy xususiyatlarni hisobga olgan holda bir-birlari bilan muloqot qilish va muloqot qilishni o'rganishadi va tomoshabinlar oldida nutqini o'ziga ishonchni shakllantiradi.

Birinchi vazifa, bolalarni boshqa odamning ahvolini tushunishga, his-tuyg'ularini

ifodalashga, do'stona munosabatda bo'lishga, birgalikda harakat qilish qobiliyatiga o'rganishadi.

Ikkinchi vazifa, nutq madaniyatini shakllantirishdir. Unda teatrlashtirilgan o'yin bolaning nutq rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Teatr faoliyati artikulyar apparatni yaxshilaydi, so'z birikmalarini kengaytirish orqali faol nutqni rag'batlantiradi. Bola ona tilining boyligini, uning ta'sirchan vositalarini o'rganadi. Qahramonlarning harakatlariga, ularning xarakteriga mos keladigan intonatsiyalar va ifodali vositalardan foydalanib, bola hamma narsani tushunishi uchun aniq gapirishga harakat qiladi, shuning uchun nutqning ovoz madaniyati yaxshilanadi. Bolalar ishning mazmunini, mantiqiy va voqealar ketma-ketligini yaxshiroq o'rganadilar.

Uchinchi, kamroq muhim vazifa teatr madaniyatining poydevorini qo'yishdir. Teatr daralarida bolalar teatr san'atining terminologiyasi va boshlang'ich tushunchalari bilan tanishadilar, bolalarning teatr haqidagi bilimlarini kengaytirib, teatrdagi xulq-atvor madaniyatini rivojlantiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy va estetik tarbiyalashning vazifalari bolalarni teatr va musiqa madaniyatiga jalb qilish, san'atning turli janrlari haqidagi g'oyalarni rivojlantirish jarayonida muvaffaqiyatli hal etiladi – bu bola yaxshi va yomonni yaxshi biladigan, buyuk san'atga qo'shilgan maxsus dunyo. Teatr san'atkorlari, o'qituvchilar o'zlarining kichik tomoshabinlari bilan ulkan ijodiy ishlarni amalga oshirib, ularni turli teatr tomoshalarida, konsertlarda ishtirok etishga jalb qilib, ular uchun haqiqiy bayram yaratadi. Teatr zaliga qaytib, siz bolalar rasmlari ko'rgazmasini, sahna ko'rinishlarini, ertak belgilarini ko'rishingiz mumkin. Teatr barcha san'at turlarini birlashtiradi, bu esa bolalar bilan nafaqat uning tarixi, balki rasm, arxitektura, kostyum tarixi va dekorativ va amaliy san'at haqida gapirish imkonini beradi. Lekin eng muhimi – bu bayram, hissiy tuyg'u, o'yinda ishtirok etishdan zavqlanishdir. Ikki-uch yoshli bola bilan siz juda qiziqarli va vaqt sarflashingiz mumkin. Ertak va sehr dunyosiga sayohat eng yaxshi qo'g'irchoq teatri bilan boshlanadi. Qo'g'irchoq teatri repertuarining asosi – xalq va adabiy, rus va xorijiy ertak. Bu bolalarning ajoyib, bolalikda sodda, ta'sirchan va yaxshi ertaklarni kutayotgan haqiqiy ertak mamlakatidir-qo'g'irchoq o'yinlari teatrga kirishdan boshlangan o'yin bilan, chunki qo'g'irchoqlarning sirli dunyosi bilan muloqot qo'shimcha tayyorgarlikni talab qiladi. Ishlash qirq daqiqadan bir soatgacha davom etadi. Ota-onalar va bolalar, buvilar va nabiralalar bu erda kulishadi va tanishlar va begona qahramonlarning sarguzashtlari haqida yig'laydilar. Har bir spektakl taktik va ko'zga tashlanmaydigan shaklda sevgi va sadoqat, bag'rikenglik va rahm-shafqat, mehribonlik va jasorat haqida hikoya qiladi. Qahramonlari bilan birgalikda, maktabgacha tarbiyachi murakkab axloqiy savollarga javob izlaydi, yaxshilikni yomonlikdan ajratib olishni o'rganadi. Sirli, sehrli, kulgili, qayg'uli va albatta, mehribon – bu bolalar teatrlarining chiqishlari mohiyati va shakli. Bolalar teatrlarining asosiy vazifasi – ertak va folklor san'ati orqali bolalarni turli xalqlarning urf-odatlarini va urf-odatlarini bilan tanishtirish va ayni paytda o'qishga qiziqish uyg'otishdir. O'yin orqali bolalar dunyo xalqlarining teatr va musiqa san'ati bilan tanishishlari mumkin. Teatr – kundalik hayotda ishlatilmaydigan yangi so'zlarning butun dunyosi. Bu sahna, parda, sahna. Ko'plab ajoyib so'zlar va tushunchalar bilan tanishish teatr sahnalariga qarashni xohlaydiganlarni kutmoqda. Ijrodagi musiqa katta o'rin tutadi, u yosh aktyorlarga kerakli hissiyotlarga moslashishga yordam beradi, bir darajaga qadar tomoshabinlarni idrok etishda ularning o'yinidagi kamchiliklarni to'ldiradi. Musiqa ijroni bezatadi, kerakli kayfiyatni yaratishga yordam beradi. Haqiqiy teatrdagi va ularning havaskor teatr tomoshalarida ko'rgan va boshdan kechirgan bolalarning

dunyoqarashini kengaytiradi, bolalarni suhbatga jalb qilishni, o'rtoqlar va ota-onalarga o'yin haqida gapirishni talab qiladigan muhit yaratadi.

Bolalarning butun hayoti o'yin bilan to'yingan. Har bir bola o'z rolini o'ynashni xohlaydi. Lekin buni qanday qilish kerak? Bolani o'ynashga, rol o'ynashga va harakat qilishga qanday o'rgatish mumkin? Bu teatrga yordam beradi!

O'yin sharoitida odamlar bilan muloqot qilish, turli vaziyatlarda yo'l topish, tanlov qilish qobiliyati o'rgatiladi. Bu yerda bolaning o'zi: "men shunday qilmayman", deb aytganida, o'z-o'zini tarbiyalash vaqti ham ko'rinadi! Yosh tomoshabin sahnada sodir bo'layotgan narsalar bilan yolg'iz qoladi. Hech kim unga bosim o'tkazmaydi, o'zi tanlov qiladi va har doim to'g'ri. Teatr-yaxshi har doim yomonni yengadigan dunyoning ideal modeli. U bolada yovuzlik bilan kurashish va kurashish mumkinligiga ishonch hosil qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda qo'g'irchoq teatridan foydalanish ko'p yillik an'analarga ega. Har qanday bolalar bog'chasining deyarli har bir guruhida turli xil teatrlar (barmoq, soya, bibabo qo'g'irchoqlari) joylashgan teatr faoliyatining burchagi mavjud.

"Qo'g'irchoqlar kichik o'qituvchilar" dir, ularning harakatlarida bolalar o'z aksini ko'rishlari va shuning uchun o'zlarini tashqi tomondan ko'rishlari mumkin. Bundan tashqari, teatral qo'g'irchoq hali ko'p muammolarga duch keladigan bola uchun ekran-ning bir turi (nutq munosabatlaridagi qiyinchiliklar, o'z-o'zidan ishonchsizlik, ularning harakatlarining to'g'riligi, kattalarni noto'g'ri tushunish va h.k.). Teatr qo'g'irchoq'i yordamida boshqa bolalar bilan o'yinda o'zaro aloqada bo'lib, bola uning orqasida yashirilib, o'zini yanada himoya qiladi. Bunday hollarda kattalar tuzatishi, izoh berishlari, bolaga emas, balki chaqaloqqa murojaat qilishlari mumkin. O'qituvchining bunday o'zaro ta'siri ancha yumshoq va to'g'ri bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkin, teatr bolaning shaxsiyatini shakllantirishda katta rol o'ynashi mumkin. Teatr bolajonlarga juda ko'p quvonch keltiradi, yorqinligi, rangi, dinamikasi bilan o'ziga jalb qiladi, bolajonlarga va tomoshabinlarga ta'sir qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayoti o'yinning teatr va o'yin faoliyatida o'z ifodasini topadigan turli xil san'at turlariga integratsiyalashuvi bilan boyitiladi.

Teatr bizni hayotda va odamlarda go'zallikni ko'rishga o'rgatadi, yurakni kuchliroq qiladi, chiroyli va mehribon bo'lishga undaydi. Bolalarning ishlashi bolalar, o'qituvchilar va ota-onalar tomonidan amalga oshirilgan ishlarning avj nuqtasi bo'lib, bu, ehtimol, hayotning ajoyib daqiqalarini to'xtatish uchun eng ajoyib imkoniyatlardan biridir. Har bir kishi quvonchning baxtli onlarini qo'lga olishlari mumkin: ota-onalar o'z farzandlarini sahnada tomosha qilib, mehnat va sahna muvaffaqiyatini biladigan o'qituvchilar va kichik ijrochilarning buyuk shaxslarini yaratishga yordam beradigan o'quvchilar bo'lishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Григорьева Н.Н. *"Роль театра в жизни дошкольника"*, 2014.
2. Караманенко Т.Н. *"Кукольный театр в детском саду"*. – М., 1968.
3. Родина М., Буренина А, Отрывок из статьи. Османовой Е. *"Театр в жизни ребенка"*.
4. Цукасова Л.В., Волков Л.А. *"Театральная педагогика: Принципы, заповеди, советы"*. Издательство 3, доп. – М., 2009.